

بررسی تواناییهای دانشجویان کارشناسی ارشد تربیت‌بدنی و کیفیت راهنمایی استادان در نوشتن پایان‌نامه

مهران میزانی^{۱*}، محمد خبیری^۲ و سید نصرالله سجادی^۳

چکیده

هدف از این تحقیق بررسی تواناییهای علمی و عملی دانشجویان کارشناسی ارشد و کیفیت راهنمایی استادان در نوشتن پایان‌نامه بوده است. بدین منظور نظرهای ۱۳۷ نفر از دانشجویان ترم سوم کارشناسی ارشد تربیت بدنی ورودی سال ۱۳۸۵ دانشگاههای ارومیه، اهواز، تربیت معلم تهران، تهران، شهید بهشتی، فردوسی مشهد و گیلان به وسیله پرسشنامه محقق‌ساخته ($\alpha = 0/89$) جمع‌آوری شد. نتایج به‌دست آمده نشان داد که دانشجویان کارشناسی ارشد میزان تواناییهای علمی و عملی خود (میانگین $2/45$ از 4) و کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور (میانگین $2/65$ از 4) خود را متوسط ارزیابی کرده‌اند. به علاوه، نتایج تحقیق تفاوت معناداری را بین کیفیت راهنمایی پایان‌نامه توسط استادان راهنما و مشاور نشان داد ($P \leq 0/001$) که استادان راهنما با میانگین $2/75$ بالاتر از استادان مشاور با میانگین $2/54$ قرار گرفتند. بین تواناییهای دانشجویان و کیفیت راهنمایی استادان رابطه مثبت و معناداری وجود داشت ($P \leq 0/001$). همچنین، رابطه مثبت و معناداری بین متغیر تواناییهای علمی و عملی دانشجویان با متغیرهای توجه مسئولان به نتایج پایان‌نامه و استفاده از آن ($P = 0/026$) و استفاده دانشجویان از داده‌های واقعی و عدم احتمال تقلب ($P = 0/001$) وجود داشت. به علاوه، رابطه مثبت و معناداری بین متغیر کیفیت راهنمایی استادان و متغیر ارزشیابی عادلانه پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد وجود داشت. ($P \leq 0/001$)

کلید واژگان: پایان‌نامه، کارشناسی ارشد، تربیت‌بدنی، دانشجویان، توانایی علمی، استاد راهنما، استاد مشاور.

مقدمه

نگاهی به پیشرفت کشورها نشان می‌دهد که علوم فقط از راه آموزش به دست نیامده و تحقیق در تولید و اشاعه علم نیز مؤثر بوده است و کشورهایی که تحقیق در آنها به معنای واقعی صورت نمی‌گیرد، از

۱. کارشناس ارشد مدیریت ورزشی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

* مسئول مکاتبات: mehran.mizany2000@gmail.com

۲. دانشیار دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، تهران، ایران: mkhabiri@ut.oc.ir

۳. دانشیار دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه تهران، تهران، ایران: sajjadi@ut.ac.ir

پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۵/۳

۱۳۸۹/۱۱/۲۸

توسعه و رشد درونزا برخوردار نیستند (Institute of Research and Planning in Higher Education, Department of Scientific Researches, ۱۹۸۱). در کشور ما نیز مؤسسات و مراکز مختلف در امر پژوهش و تحقیق فعالیت می‌کنند و در این میان، مسئولیت دانشگاهها و مراکز آموزش عالی کشور که مراکز تجمع استعدادها و گوناگون در رشته‌های مختلف‌اند، از همه بیشتر است. آموزش عالی به دلیل آنکه بالاترین سطوح آموزشی و پژوهشی را به خود اختصاص داده است، اهمیت بسزایی دارد (Samadzadeh, ۲۰۰۰).

یکی از مهم‌ترین انواع پژوهشهایی که در کشور انجام می‌گیرد، پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و دکتری است. دانشجویان، به ویژه در مقطع کارشناسی‌ارشد و دکتری، برای خاتمه کار خود لازم است اثری تحقیقی را تهیه کنند. این اثر در واقع، عصاره و چکیده فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی آنها محسوب می‌شود. پایان‌نامه به معنای تأیید پایانی کار تحصیلی یک دانشجویست و نشان دهنده فعالیت‌های منسجم او به حساب می‌آید که با راهنمایی استاد راهنما و استادان مشاور آن را به پایان می‌رساند (Fadaei-e Araqi, ۱۹۹۵).

در اینکه هدف پایان‌نامه چیست، نظریه‌های مختلفی ابراز شده است. برخی آن را کسب شایستگی پژوهشی^۴ و عده‌ای آن را صرفاً یک کار پژوهشی و تحقیقی^۵ و بعضی آن را ارتقای سطح دانش^۶ می‌دانند (Fadaei-e Araqi, ۱۹۹۵).

تدوین پایان‌نامه از این نظر حایز اهمیت است که: ۱. نخستین تجربه در تحقیقات دانشگاهی (آکادمیک) به‌شمار می‌آید. دانشجو می‌تواند با یک نوع تلاش پژوهشی و جامعیت مورد نیاز در تحقیق آشنا شود و این مقدمه‌ای برای کارهای تحقیقی آینده او به‌شمار می‌رود؛ ۲. نگارش پایان‌نامه می‌تواند دانشجو را حداقل در یک جنبه از موضوع حرفه‌ای یا آکادمیک ماهر سازد (Saiari, ۱۹۹۴).

دوره‌های تحصیلات تکمیلی در مقایسه با دوره‌های کارشناسی و قبل از آن که دوره انتقال و آموزش است، دوره زاینده‌گی و تولید علم است. هر دانشجو در قالب پایان‌نامه خود یک پروژه تحقیقاتی را به انجام می‌رساند که بالقوه می‌تواند در حل مسائل و معضلات علمی و فنی جامعه مورد استفاده قرار گیرد. بسیاری از اندیشمندان کشور مایه عمده فکر و اندیشه خود را با تلاشهای خویش در زمینه تدوین پایان‌نامه کسب کرده‌اند (Abstract Book of "Sociology and Development Conference", ۱۹۹۲).

نگارش و ارائه پایان‌نامه، حتی برای محققان با تجربه، کاری چالش برانگیز به‌شمار می‌رود (Lee, ۲۰۱۰). مهم‌ترین عاملی که در نوشتن پایان‌نامه تحصیلی دخالت دارد، خود دانشجو و تواناییهای علمی و

^۴. Research Competence

^۵. Scholarly Work

^۶. Contribution to Knowledge

عملی اوست؛ به عبارت دیگر، مجهز نبودن به تواناییهای تهیه پایان‌نامه از قبیل آشنایی با روش تحقیق و آمار، آشنایی با منابع اطلاعاتی و نحوه استفاده از آنها و غیره، نوشتن پایان‌نامه را برای دانشجویان مشکل و در مواردی ناممکن می‌سازد. این قابلیت‌ها و تواناییها می‌تواند در زمینه‌های روحی و روانی یا در زمینه تواناییهای علمی و تحصیلی باشد. در زمینه مسائل روحی و روانی کاسلووسکی (Koslowsky, ۱۹۹۳).

۷۵ دانشجوی کارشناسی را مورد مطالعه قرار داد و به این نتیجه رسید که بین اراده و تعهد با میزان بهره‌وری رابطه وجود دارد. دانشجویانی که قویاً متعهد بودند و قصد و نیت قوی‌تری داشتند، به سطوح بالاتری از موفقیت دست یافتند. خصوصیات شخصی از قبیل ایفای نقشهای متعدد در زندگی، نبود سیستم حمایتی، سطوح بالای استرس و اضطراب، نگرانیهای مالی، تهایی، قابلیت‌های فردی و مسئولیتهای شخصی همگی در اتمام پایان‌نامه حایز اهمیت بودند. انگیزه درونی و تعهد شخصی نیز از عوامل مهم در اتمام پایان‌نامه بودند. طبق تحقیق فیلیپس و راسل (Philips and Russell, ۱۹۹۴) دانشجویانی که اعتماد به نفس داشتند، بهره‌وری بیشتری به عنوان یک محقق نشان دادند.

همچنین، برخی از صاحب‌نظران با تأکید بر مهارتهای نگارش پایان‌نامه چنین بیان می‌کنند که «تحقیق دانشجو باید نشان‌دهنده تواناییهای آماری و روش‌شناسی تحقیق او باشد» (Anderson, ۱۹۹۲: ۷۷).

کسانی که در زمینه تحصیلی همواره موفق بوده‌اند، الزاماً در زمینه تدوین پایان‌نامه یا پژوهش موفق نخواهند بود، بلکه دانشجویانی که با موفقیت پایان‌نامه خود را به اتمام می‌رسانند، کسانی هستند که تفاوت بین الزامات درسی و الزامات نوشتن پایان‌نامه را درک می‌کنند (Sullivan, ۲۰۰۱).

به عقیده کامینسکی (Kaminski, ۲۰۰۱) بسیاری از دانشجویان کارشناسی ارشد مهارتهای اصلی تحقیق را به‌خوبی آموزش می‌بینند، ولی بسیاری از آنها کاملاً در نیافته‌اند که چگونه امور مربوط به نگارش پایان‌نامه از قبیل خواندن تحلیلی مقالات یا نوشتن به صورت استدلالی را انجام دهند. این دانشجویان ممکن است پایان‌نامه خود را با شور و اشتیاق شروع کنند، بی‌خبر از آنکه با مهارتهای اساسی خواندن منتقدانه و نوشتن چندان آشنا نشده‌اند. چنین دانشجویانی وقتی که شروع به انجام دادن کارهای پایان‌نامه می‌کنند، با مشکلات یکی پس از دیگری رو به رو می‌شوند. از نظر او خواندن فقط تشخیص و تفسیر کلمات و جملات نیست، بلکه تجزیه و تحلیل، مورد انتقاد قرار دادن و استنتاج مفاهیم جدید از ادبیات تحقیق است. نوشتن فقط ساختن جملات و پاراگرافهای زیبا و مرتب نیست، بلکه تصفیه کردن و شکل دادن به مفاهیم و ایجاد مضامینی است که تحقیق را توجیه می‌کنند.

تحقیقات بی‌شماری در سطح جهان در زمینه تواناییهای دانشجویان و نقش آن در موفقیت آنان در نگارش یک پایان‌نامه موفق صورت گرفته است. محققان بسیاری از جمله لین و باکاسی (Lynn and Bacsacyi, ۱۹۸۹)، لوو (Lowe, ۱۹۹۰)، آتامو و جکسو (Amato and Jackso, ۱۹۹۰)، بوستین و رایبنز (Bostian and Robbins, ۱۹۹۰)، ماکسیموک (Maxymuk, ۱۹۹۰)، براختون و همکاران (Broughton et al., ۱۹۹۱)، مک‌کارتی (McCarthy, ۱۹۹۵) و کاناموجیز (Kanamojiz, ۱۹۹۸) به اهمیت آموزش استفاده از کامپیوتر و جستجو در پایگاههای اطلاعاتی اشاره کرده‌اند. در همین

خصوصاً، نتایج تحقیق صمدی (۲۰۰۳، Samadi) نیز نشان داد که فقط ۱۶/۹ درصد از دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز با بانکها و پایگاههای اطلاعاتی آشنایی دارند. همچنین، صفری راد (۲۰۰۴، Safari-e Rad) نداشتن مهارت کافی دانشجویان در بازبازی اطلاعات از شبکه جهانی اینترنت را یکی از مشکلات دسترسی دانشجویان به این منبع عظیم اطلاعاتی ذکر کرد. دلیلی (۱۹۹۹، Dalili)، شورهزاری (۲۰۰۰، Shourezari) و فرجپهلوی و شهبازی (۲۰۰۲، Farajpahlou and Shahbazi) نیز در تحقیقات خود به نتایج مشابهی دست یافتند.

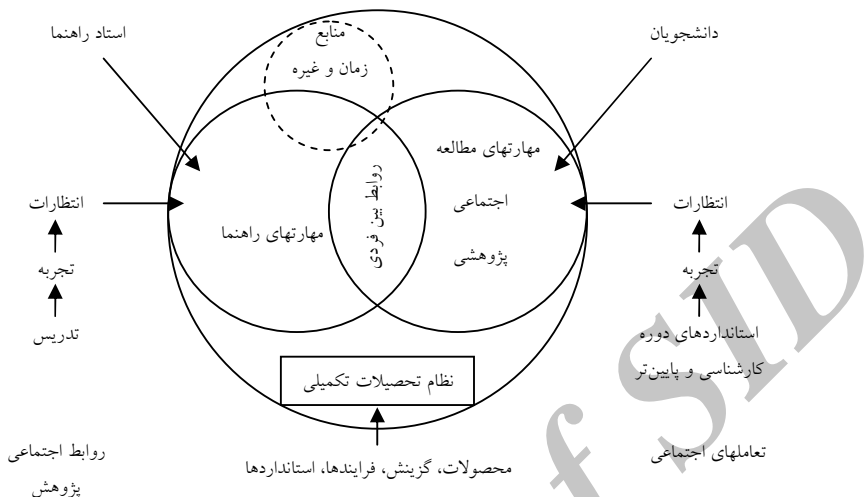
به علاوه، در پاره‌های دیگر از پژوهشهای انجام شده در این زمینه، به ناآشنایی دانشجویان با روشهای تحقیق، تجزیه و تحلیل آماری، یادداشت‌برداری علمی (تهیه فیش) و نحوه استفاده از کتابخانه اشاره شده است (۱۹۹۵، Sadeqi، ۲۰۰۱، Refahi et al.، ۱۹۹۴، Saiari). در نتایج تحقیق توی و توسن اوغلو (۲۰۰۷، Toy and Tosunoglu) نیز مهم‌ترین دلیل خطاهای موجود در پژوهشهای علمی، کمبود دانش لازم در باره روشهای تحقیق و استفاده نادرست از فنون آماری به دست آمد.

عامل دیگری که پس از دانشجو بیشترین نقش را در اجرای یک پایان‌نامه تحصیلی ایفا می‌کند، استاد راهنما و مشاور است. یکی از خصیصه‌های ذاتی نوشتن پایان‌نامه انتخاب یک یا چند استاد راهنما توسط دانشجوست (۱۹۹۳، Rees) که به عقیده سولیان (۲۰۰۱، Sullivan) چالشهای مربوط به فرایند انتخاب استاد راهنما نیز در فرایند نوشتن پایان‌نامه بسیار مهم است. برابر ماده ۱۶ آیین‌نامه دوره کارشناسی ارشد، استاد راهنمای پایان‌نامه عضوی از اعضای هیئت علمی دارای مرتبه استادیاری به بالاست که در یک زمینه علمی تخصص دارد و مسئولیت هدایت دانشجو را در زمینه تدوین پایان‌نامه تحصیلی‌اش به عهده می‌گیرد (Supreme Council of Planning, Ministry of Culture and Higher Education, ۱۹۹۴). به گفته جولز بی. لاپیدوس^۷، رئیس انجمن تحصیلات تکمیلی آمریکا^۸، «جدی‌ترین مسائلی که ما داشتیم، در خصوص راهنمایی پایان‌نامه بوده است» (Mooney, ۱۹۹۱: A۲۲). فرایند پیچیده راهنمایی و عوامل مؤثر بر آن را دو نفر از محققان در نمودار ۱ به تصویر کشیده‌اند.

این نمودار بیانگر آن است که دانشجو و استاد راهنما با توشه‌ای از انتظارات و تجربه‌ها در یک ارتباط بین فردی، فرایند راهنمایی را آغاز می‌کنند. مهارت‌های مطالعاتی، اجتماعی، پژوهشی و توان یادگیری دانشجو از سویی و مهارت‌های علمی و رفتاری استاد راهنما از سوی دیگر، تحت تأثیر منابع مادی و معنوی متعددی محصول این فرایند؛ یعنی پایان‌نامه را تولید می‌کند. شناخت این فرایند و ظرایف آن و عواملی که بر آن تأثیر گذارند، توجه به ویژگیها و وظایف استاد راهنما را ضروری می‌سازد.

۷. Jules B. LaPidus

۸. The Council of Graduate Schools

نمودار ۱ - عوامل مؤثر بر فرایند راهنمایی پایان‌نامه [Brown and Atkins, ۱۹۹۹]

یکی از وظایف استادان راهنما باید این باشد که به دانشجویان کمک کنند تا موضوعاتی را انتخاب کنند که قابلیت اجرایی داشته باشند و آنها را تشویق کنند که به پایان‌نامه به‌عنوان دلیل و نشانه‌ای بر تواناییشان در انجام دادن تحقیق مستقل بنگرند، نه به‌عنوان یک شاهکار و کار بزرگ^۹ (Mooney, ۱۹۹۱).

امروزه، روابط بین استادان دلسوز و دانشجویان مصمم مثبت و دوجانبه است. پایه و اساس این روابط تبادل فعالانه اطلاعات و ایده‌هاست، ولی پادشهایی که استادان وظیفه‌شناس دریافت می‌کنند، اغلب به تشویق و احترام محدود می‌شود. بسیاری از استادان راهنما مشتاقانه کارهای دانشجویان کارشناسی‌ارشد را سرپرستی، نقد و ویرایش می‌کنند، اما اغلب با این کار برنامه‌های تحقیقی خود را قربانی می‌کنند. تعارض زمانی به وجود می‌آید که انتظارات دانشگاه از استادان برای تحقیق و پژوهش با وظایف استادان به‌عنوان معلم در تضاد باشد (Schiff and Ryan, ۱۹۹۶). اعمال فشار بر استادان برای تألیف و انتشار محیط مساعدی برای سوء استفاده (استثمار)^{۱۰} و تقلب^{۱۱} فراهم می‌کند که شامل داده‌سازی، بازگویی کار

۹. Magnum opus

۱۰. Exploitation

۱۱. Manipulation

دیگران به خصوص دانشجویان کارشناسی ارشد خودشان بدون رعایت حق و حقوق کامل آنها و غیره می شود و البته، این به موارد یاد شده محدود نمی شود (Black and Steele, ۱۹۹۱).

به عقیده مینهارد و همکاران (Mainhard et al., ۲۰۰۹) روابط بین فردی دانشجویان - استاد راهنما برای موفقیت در فرایند تدوین پایان نامه بسیار مهم است. در تحقیق سولیوان (Sullivan, ۲۰۰۱)، روابط دانشجویان با استادان راهنما و مشاور به عنوان یکی از مهم ترین مؤلفه های مشوق دانشجویان در فرایند پایان نامه مورد تأکید قرار گرفت. ارتباطات خوب و نیز تعادل در کنترل فرایند پایان نامه برای موفقیت مهم تلقی شدند. به عقیده پاولاک (Pawlak, ۱۹۹۸) برقراری رابطه خوب با استاد راهنما به عنوان همکار تحقیق می تواند مزایای متقابل بلندمدتی داشته باشد.

نتایج تحقیقی که انجمن تحصیلات تکمیلی آمریکا در باره رؤسای معاونتهای تحصیلات تکمیلی ۴۰ دانشگاه آمریکا و ۳ دانشگاه کانادا در خصوص رساله دکتری انجام داد، نشان دهنده آن بود که رساله به عنوان یکی از الزامات مقطع دکتری هنوز برقرار و در شرایط مناسبی است، ولی راهنمایی و مشاوره ارائه شده به دانشجویان وضعیت ضعیفی دارد؛ بر اساس گزارش مونی (Mooney, ۱۹۹۱) از انجمن تحصیلات تکمیلی آمریکا بسیاری از دانشجویان کارشناسی ارشد که مورد تحقیق قرار گرفتند، از روند راهنمایی و هدایت پایان نامه رضایت نداشتند. مشکل اصلی دانشجویان کارشناسی ارشد از راهنمایی ضعیف استادان راهنما بدین دلیل بود که استادان برای صرف وقت با دانشجویانشان پولی یا پاداشی دریافت نمی کردند. در این تحقیق پیشنهاد شد دانشجویان در باره انتخاب استاد راهنما بهتر راهنمایی شوند. از دیگر پیشنهادها این تحقیق این بود که دانشگاهها به طور دوره ای استادان خود را مورد بررسی مجدد قرار دهند، آنها را بهتر آموزش دهند و کتابچه هایی تهیه کنند که دانشجویان را از حقوق و وظایفشان در فرایند نوشتن پایان نامه آگاه سازد.

در مقابل، تمام شرکت کنندگان در تحقیق سولیوان (Sullivan, ۲۰۰۱) با شور و ذوق زیاد اظهار کردند که استادان راهنما و مشاور آنها در دسترس بودند. رابطه با استادان راهنما و مشاور عامل عمده ای است که بر کل فرایند نوشتن پایان نامه تأثیرگذار است. آنها بیان کردند که بازخورد و تشویقی که از طرف استادان راهنما و مشاور دریافت کردند، برای تجربه نوشتن پایان نامه بسیار حیاتی بود. آنها همچنین، کیفیت رابطه بین دانشجو و استادان راهنما و مشاور را مهم ترین عامل در موفقیت دانشجو در نگارش پایان نامه ذکر کردند. قابلیتها و مهارتهای استادان راهنما و مشاور در راهنمایی پایان نامه یا ایفای نقش به عنوان یک الگو، حمایتی که از دانشجو می کنند، در دسترس بودن استادان و تعادل در اعمال کنترل در پروژه بین استادان و دانشجو همگی در موفقیت دانشجو مهم ذکر شده اند.

تحقیقاتی که در این زمینه در داخل کشور صورت گرفته است، علاوه بر اشاره به وجود مشکلاتی در زمینه روابط استادان راهنما و دانشجویان، بیشتر بر تواناییهای اندک علمی استادان تأکید شده است. یافته های تحقیق صمدزاده (Samadzadeh, ۲۰۰) نشان داد که ۴۰ درصد اعضای هیئت علمی فعالیت های پژوهشی را مشکل تر از فعالیتهای آموزشی می دانستند، ۵۱ درصد آنان میزان آشنایی استادان با

روشهای تحقیق را کم توصیف کردند، ۵۸ درصد اعضای هیئت‌علمی دانشگاهها از توانایی کم علمی در اجرای پژوهش برخوردارند و ۷۱ درصد نیز معتقد بودند که درآمد بیشتر و سهل‌الوصول‌تر از طریق آموزش موجب شده است که اعضای هیئت‌علمی به انجام دادن پژوهش گرایشی نداشته باشند. نتایج تحقیق صادقی (۱۹۹۵، Sadeqi) و صمدزاده (۲۰۰۰، Samadzadeh) نیز مشاغل فراوان و متعدد استادان راهنما و مشاور و نیز عدم توانایی علمی در هدایت پژوهش را به‌عنوان موانع و مشکلات اصلی دانشجویان کارشناسی‌ارشد و دکتری در نگارش پایان‌نامه معرفی کردند. تحقیق رفاهی و همکاران (۲۰۱۱، Refahi et al.) نشان داد که فقط ۴۳/۶ درصد از دانشجویان به راحتی با استاد راهنمای خود ارتباط برقرار کردند و ۴۱/۳ درصد نحوه هدایت و راهنمایی استاد راهنما را مناسب توصیف کردند.

در نظام آموزش عالی ایران وزن و اهمیت آموزش به شکل خیره‌کننده‌ای از وزن و اهمیت پژوهش بیشتر است تا جایی که فرایند دبیرستانی شدن دانشگاهها در برخی مؤسسات کامل شده و در تعداد کثیری در حال تکمیل شدن است [صمدزاده، ۱۳۷۹]. بازرگان (۲۰۰۰، Bazargan) در این زمینه بیان می‌کند که دانش‌آموختگانی که محصول نظام آموزش عالی کشور به شمار می‌آیند، بیشتر از آنکه به فکر پژوهش و تحقیق باشند، به فکر استخدام به خصوص در بخش دولتی هستند و این زنگ خطری برای مسئولان کشور است تا با توجه به تحقیقات دانشجویی به ویژه پایان‌نامه‌های تحصیلی دانشجویان، زمینه ارتقای بهره‌وری بیشتر علمی دانشجویان را که لازمه پیشرفت علمی کشورند، فراهم سازند.

پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی بخش مهمی از کل تحقیقات کشور را تشکیل می‌دهند و شناسایی موانع و مشکلات دانشجویان در تهیه و تدوین پایان‌نامه زمینه برنامه‌ریزیهای مسئولان برای هموار کردن مسیر پژوهش و تحقیق در کشور را فراهم خواهد آورد. لذا، از آنجایی که تواناییهای علمی و عملی دانشجویان و همچنین، کیفیت راهنمایی‌هایی که این دانشجویان از جانب استادان خود دریافت می‌کنند از مهم‌ترین عوامل دخیل در فرایند تدوین یک پایان‌نامه موفق است، توجه و مطالعه مشکلات موجود در این بخش حایز اهمیت است. با توجه به اینکه تاکنون در داخل کشور تحقیقی برای شناسایی موانع و مشکلات دانشجویان تحصیلات تکمیلی رشته تربیت بدنی در این زمینه صورت نگرفته، این تحقیق درصدد انجام این مهم بوده است. در مجموع این تحقیق به دنبال پاسخگویی به سؤالیهای زیر بوده است:

۱. تواناییهای علمی و عملی دانشجویان کارشناسی‌ارشد برای تدوین پایان‌نامه در چه حدی است؟
۲. کیفیت راهنمایی پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد به وسیله استادان راهنما و مشاور در چه حدی است؟
۳. آیا بین کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور تفاوت وجود دارد؟ کدام یک راهنمایی بهتری ارائه می‌دهند؟
۴. آیا بین توانایی دانشجویان (ادراک دانشجویان از توانایی‌هایشان) و کیفیت راهنمایی استادان رابطه‌ای وجود دارد؟

۵. نظرهای دانشجویان در باره جنبه‌های دیگر دخیل در فرایند تدوین پایان‌نامه چیست؟ آیا این عوامل با تواناییها دانشجویان و کیفیت راهنمایی استادان رابطه‌ای دارند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی - پیمایشی است که به صورت مقطعی انجام شده است. جامعه آماری کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد تربیت‌بدنی و علوم ورزشی ورودی سال ۱۳۸۵ دانشگاه‌های دولتی کشور بود که سه ترم از شروع به تحصیل آنها گذشته بود. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شد و دانشگاه‌های ارومیه، شهید چمران اهواز، تربیت معلم تهران، تهران، شهید بهشتی، فردوسی مشهد و گیلان به عنوان خوشه‌های اصلی با توجه به توزیع جغرافیایی انتخاب شدند که تعداد دانشجویان کارشناسی ارشد ورودی سال ۱۳۸۵ آنها برابر با ۲۰۵ نفر بود. برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان استفاده شد که عدد ۱۳۵ نفر به دست آمد. این تعداد با توجه به تعداد دانشجویان در دانشگاهها و گرایشهای مختلف در بین خوشه‌های انتخابی به صورت متناسب توزیع شد.

پس از مطالعات مقدماتی کتابخانه‌ای، پرسشنامه‌ای به‌منظور سنجش نظرهای دانشجویان در باره مشکلات تدوین پایان‌نامه تهیه و تنظیم شد که روایی محتوای آن را استادان مدیریت ورزشی دانشگاه تهران تأیید کردند و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ^{۱۲} بررسی شد که عدد $\alpha = 0/۸۹$ به دست آمد و مورد تأیید قرار گرفت. متغیرهای اصلی تحقیق عبارت‌اند از: تواناییهای علمی و عملی دانشجویان کارشناسی ارشد و کیفیت راهنمایی پایان‌نامه توسط استادان راهنما و مشاور. پرسشنامه تحقیق علاوه بر سؤالیهای جمعیت شناختی، از ۵۱ سؤال در مقیاس ۴ رتبه‌ای لیکرت تشکیل شده است که از این تعداد ۲۸ سؤال در خصوص سنجش کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور است، ۱۶ سؤال به تواناییهای دانشجویان در نگارش پایان‌نامه اختصاص دارد و ۷ سؤال در باره سایر موارد و زمینه‌های مشکل ساز در تدوین پایان‌نامه است و در پایان یک سؤال باز- پاسخ با عنوان «سایر موارد» وجود دارد و مشکلاتی را که ممکن است در پرسشنامه تحقیق به آنها اشاره نشده باشد، پوشش می‌دهد.

پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌های تحقیق داده‌های خام وارد نرم افزار SPSS^{۱۳} (ver. ۱۳) شد و کلیه تجزیه و تحلیل‌های آماری لازم با استفاده از این نرم‌افزار صورت گرفت. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات علاوه بر آمار توصیفی به‌صورت فراوانیها، میانگینها، درصدها و ... از آمار استنباطی نیز استفاده شد. برای آزمون طبیعی بودن توزیع متغیرها از آزمون کولموگوروف- اسمیرنوف^{۱۴}، برای آزمون تفاوت بین

۱۲. Coefficient Alpha (Cronbach)

۱۳. Statistical Package for the Social Sciences

۱۴. One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

کیفیت راهنمایی پایان‌نامه توسط استادان راهنما و استادان مشاور از آزمون t زوجی^{۱۵} و برای بررسی ارتباط بین عوامل مختلف از آزمون ضریب همبستگی پیرسون^{۱۶} و ضریب همبستگی اسپیرمن^{۱۷} استفاده شد.

یافته‌ها

بررسی نتایج نشان داد که ۷۸/۱ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و ۲۱/۹ درصد زن بودند. بررسی توزیع سنی پاسخگویان نشان داد که بیش از ۷۷ درصد نمونه آماری بین ۲۴ تا ۲۸ سال سن دارند.

همچنین، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان از گرایش فیزیولوژی (۲۷/۷ درصد) و کمترین تعداد از گرایش بیومکانیک (۲/۹ درصد) بودند. گرایش‌های مدیریت (۲۴/۱ درصد)، رفتار حرکتی (۲۱/۲ درصد)، آسیب‌شناسی و حرکات اصلاحی (۱۶/۱ درصد) و تربیت‌بدنی عمومی (۸/۰ درصد) به ترتیب بعد از گرایش فیزیولوژی بیشترین تعداد شرکت‌کنندگان را داشتند.

پروپوزال ۶۳/۵ درصد پاسخ‌دهندگان به تأیید گروه مربوط رسیده بود و آنها در حال تدوین پایان‌نامه بودند. ۳۱/۴ درصد نیز موضوع پایان‌نامه خود را انتخاب کرده، ولی هنوز پروپوزال خود را به تصویب نرسانده بودند. فقط ۲/۱۹ درصد پاسخ‌دهندگان هنوز موضوع پایان‌نامه خود را مشخص نکرده بودند. ۲/۹ درصد نیز از پایان‌نامه خود دفاع کرده بودند.

به‌منظور تحلیل پرسش‌های قسمت دوم پرسشنامه که مربوط به نظرهای دانشجویان در خصوص مشکلات تدوین پایان‌نامه بود، میانگین پاسخ‌های دانشجویان به صورت ۱ تا ۴ (برای کاملاً مخالف و ۴ برای کاملاً موافق) ارزش‌گذاری شد تا بتوان پاسخ‌های مربوط به عامل‌های مختلف را با یکدیگر مقایسه کرد. بر این اساس، کمترین عدد نشان دهنده رضایت کمتر و بیشترین عدد نشان دهنده رضایت بیشتر پاسخگویان بود.

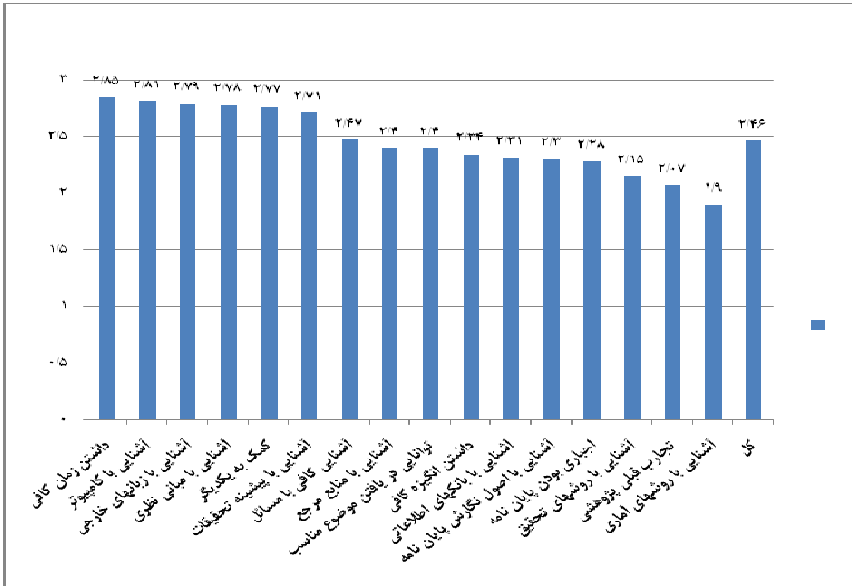
پس از تحلیل داده‌ها نتایج به شرح جداول و نمودارها استخراج شد. نظرهای دانشجویان شرکت‌کننده در تحقیق در خصوص توانایی‌های دانشجویان در تدوین پایان‌نامه در نمودار ۲ نشان داده شده است.

همان‌طور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، میانگین کل نظرهای پاسخ‌دهندگان در خصوص توانایی‌های دانشجویان در تدوین پایان‌نامه برابر ۲/۴۶ است که کمتر از حد وسط داده‌هاست. نظرهای خام دانشجویان شرکت‌کننده در تحقیق در خصوص کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور به‌طور مجزا در نمودار ۳ نشان داده شده است.

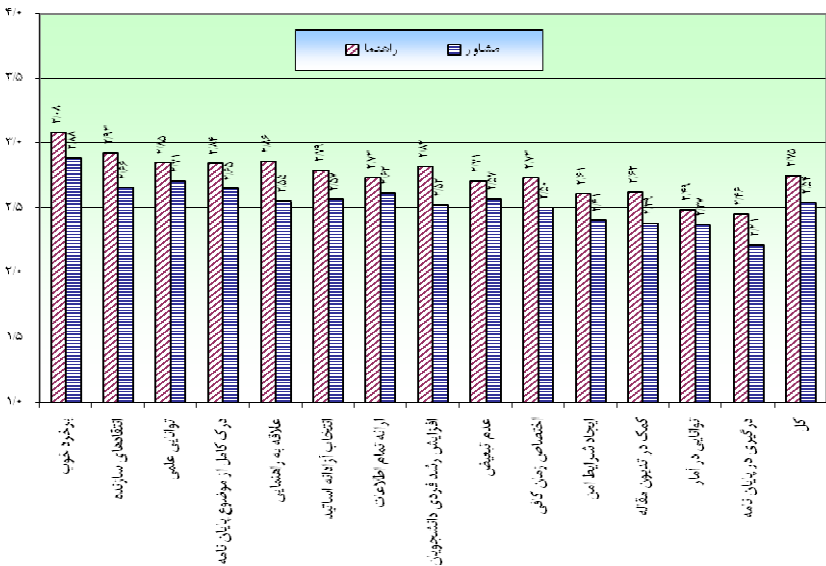
۱۵. Paired-Samples T Test

۱۶. Pearson Correlation Coefficient

۱۷. Spearman Correlation Coefficient

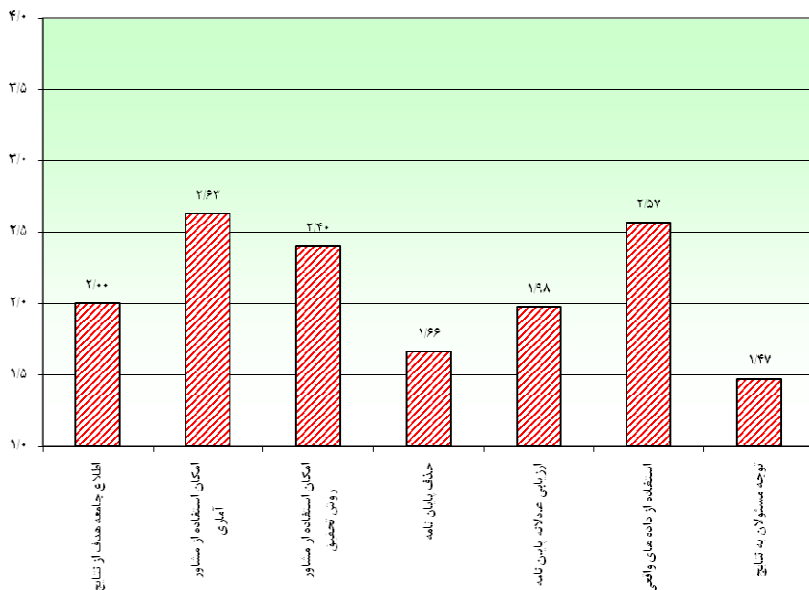

نمودار ۲ - میانگین پاسخهای شرکت کنندگان به سؤالهای ۱۶ گانه مرتبط با تواناییهای دانشجویان

نمودار ۳ - میانگین پاسخهای شرکت کنندگان به سؤالهای ۱۴ گانه مرتبط با کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور

همان‌طور که در نمودار ۳ مشاهده می‌شود، میانگین کل نظرهای پاسخ‌دهندگان در خصوص کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور برابر ۲/۷۵ برای استادان راهنما و ۲/۵۴ برای استادان مشاور است که کمی بیشتر از حد وسط داده‌هاست. نظرهای خام دانشجویان شرکت‌کننده در تحقیق در خصوص جنبه‌های دیگر دخیل در فرایند تدوین پایان‌نامه در نمودار ۴ نشان داده شده است.

نمودار ۴ - میانگین پاسخهای شرکت‌کنندگان به موارد و زمینه‌های دیگر مؤثر در تدوین پایان‌نامه

برای بررسی تفاوت بین کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور از آزمون t زوجی استفاده شد که نتایج آن (جدول ۱) تفاوت معناداری را بین کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور نشان داد ($P \leq 0.001$) که در آن کیفیت راهنمایی استادان راهنما (میانگین ۲/۷۵ از ۴) بالاتر از استادان مشاور (میانگین ۲/۵۴ از ۴) بود.

جدول ۱ - نتایج آزمون t زوجی برای تعیین تفاوت بین استادان راهنما و مشاور در کیفیت راهنمایی پایان‌نامه

نتیجه آزمون	مقدار معناداری P-Value	درجه آزادی	t	انحراف استاندارد	میانگین	استاد راهنما - استاد مشاور
رد فرض صفر	۰/۰۰۱	۱۳۵	۴/۷۵	۰/۴۹	۰/۲۰	

برای بررسی رابطه بین تواناییهای دانشجو و کیفیت راهنمایی استادان از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد که خلاصه نتایج آن در جدول ۲ آمده شده است.

جدول ۲ - نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی ارتباط بین تواناییهای دانشجو و کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور

کیفیت راهنمایی استادان			
نتیجه آزمون	سطح معناداری (P-Value)	ضریب همبستگی (r)	توانایی علمی و عملی دانشجو
مختار	۰/۰۰۱	۰/۳۰۳	

با توجه به نتایج جدول ۲، ارتباط معناداری بین تواناییهای علمی و عملی دانشجو با کیفیت راهنمایی استادان مشاهده شد. بررسی رابطه برخی از عوامل دیگر مؤثر در تدوین پایان نامه با نظرهای دانشجویان در خصوص تواناییهای علمی و عملی آنان و همچنین، کیفیت راهنمایی استادان با استفاده از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن صورت گرفت که نتایج آن در جدول ۳ خلاصه شده است.

جدول ۳ - ضرایب همبستگی اسپیرمن (r) برای بررسی رابطه بین تواناییهای علمی و عملی دانشجویان و کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور با برخی عوامل مؤثر در فرایند تدوین پایان نامه

کیفیت راهنمایی استادان	تواناییهای دانشجو	
-۰/۰۳۹	۰/۰۶۶	حذف پایان نامه از دوره کارشناسی ارشد
۰/۳۰۷***	۰/۱۲۹	ارزشیابی عادلانه پایان نامه های کارشناسی ارشد
۰/۱۴۸	۰/۱۹۳*	توجه مسئولان به نتایج پایان نامه و استفاده از آن
۰/۰۸۴	۰/۲۸۳**	استفاده دانشجویان از داده های واقعی و عدم احتمال تقلب در پایان نامه
* رابطه بین دو متغیر در سطح $\alpha = ۰/۰۵$ معنادار است.		
** رابطه بین دو متغیر در سطح $\alpha = ۰/۰۱$ معنادار است.		
*** رابطه بین دو متغیر در سطح $\alpha = ۰/۰۰۱$ معنادار است.		

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود، رابطه مثبت و معناداری بین متغیر تواناییهای علمی و عملی دانشجو با متغیرهای توجه مسئولان به نتایج پایان نامه و استفاده از آن ($P = ۰/۰۲۶$) و استفاده دانشجویان از داده های واقعی و عدم احتمال تقلب ($P = ۰/۰۰۱$) وجود دارد. همچنین، رابطه مثبت و معناداری بین متغیر کیفیت راهنمایی استادان و متغیر ارزشیابی عادلانه پایان نامه های کارشناسی ارشد ($P \leq ۰/۰۰۱$) وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

مهم ترین مشکلی که در زمینه تواناییهای دانشجویان وجود دارد، آشنا نبودن دانشجویان کارشناسی ارشد با روشهای تحلیل آماری است (۱/۹۰ از ۴). همچنین، میزان آشنایی دانشجویان با روشهای تحقیق نیز

یکی از مهم‌ترین مشکلات دانشجویان است (۲/۱۵ از ۴). این در حالی است که از نظر اندرسون (Anderson, ۱۹۹۲) تحقیق دانشجو باید نشان‌دهنده تواناییهای آماری و روش‌شناسی تحقیق او باشد. نتایج تحقیق حاضر در این خصوص با نتایج تحقیق رفاهی و همکاران (Refahi et al., ۲۰۰۱) که آشنا نبودن دانشجویان کارشناسی‌ارشد با روش تحقیق و آمار را نشان داد (۶۰/۲ درصد دانشجویان در تحلیل و توصیف آماری داده‌ها با مشکل مواجه بودند)، همخوانی دارد. همچنین، نتایج این تحقیق با نتایج تحقیق سیاری (Saiari, ۱۹۹۴) که از دانشجویان سال آخر کارشناسی به عمل آورده و در آن به این نتیجه رسیده بود که ۱۰۰ درصد این دانشجویان با مراحل تحقیق آشنایی ندارند، همخوانی دارد. صادقی (Sadeqi, ۱۹۹۵) نیز در سال ۱۳۷۴ طی تحقیقی به این نتیجه رسید که از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی یکی از مشکلات شخصی دانشجویان در انجام دادن تحقیقات، آگاه نبودن از روشهای تحقیق و فرایند اجرایی آن است. ازل (۲۰۱۰) نیز با اشاره به مشکلات مشابیهی در دانشجویان دانشگاههای ترکیه پیشنهاد کرد که برای آموزش آمار و روشهای آماری به دانشجویان، دانشکده‌ها تلاش مضاعفی داشته باشند و از استادان صاحب صلاحیت در آموزش این دروس استفاده کنند (Ezel, ۲۰۱۰). آشنایی ناکافی دانشجویان با روشهای تحقیق و تحلیل آماری شاید به دلیل تدریس نامناسب این دروس در دوره کارشناسی و کارشناسی‌ارشد و استفاده از استادانی باشد که صلاحیت لازم در تدریس این دروس را ندارند. از علل احتمالی دیگر می‌توان به ناهمگونی دانشجویان تربیت‌بدنی از نظر سواد ریاضی اشاره کرد، چرا که رشته تربیت‌بدنی از هر سه رشته دبیرستانی علوم ریاضی، علوم تجربی و علوم انسانی دانشجو می‌پذیرد و دانشجویان علوم انسانی و علوم تجربی دارای پایه ریاضی ضعیف‌تری نسبت به دانشجویان علوم ریاضی هستند. بر این اساس، ممکن است استادان نیز مطالب درسی روش تحقیق و آمار را با رعایت پایین‌ترین سطح علمی دانشجویان کلاس ارائه کنند که در نهایت، باعث می‌شود از ارائه بسیاری از مطالب ضروری و مهم در کلاس خودداری شود.

مشکل دیگری که در خصوص تواناییهای دانشجویان وجود دارد، این است که ۷۵ درصد پاسخ‌دهندگان اظهار کردند که دانشجویان کارشناسی‌ارشد در دوره‌های تحصیلی قبلی خود فعالیتهای پژوهشی و تحقیقی انجام نداده‌اند. این در حالی است که نتایج تحقیق فعلی و همکاران (Feli et al., ۲۰۰۶) نشان داد که فعالیتهای پژوهشی دانشجو در مقطع قبلی بر فعالیتهای پژوهشی کنونی وی تأثیر می‌گذارد.

در خصوص توانایی دانشجویان در استفاده از منابع اطلاعاتی ۶۲/۱ درصد پاسخ‌دهندگان اظهار کردند که دانشجویان با بانکهای اطلاعاتی داخلی و خارجی و نحوه استفاده از آنها آشنا نیستند و همچنین، ۵۷/۷ درصد اظهار کردند که دانشجویان با منابع مرجع تخصصی از جمله نمایه‌ها، چکیده‌نامه‌ها و ... آشنایی ندارند. از جمله تحقیقات همسو با این تحقیق می‌توان به تحقیق صمدی (Samadi, ۲۰۰۳) اشاره کرد که در آن ۹۰/۷ درصد از دانشجویان کارشناسی‌ارشد دانشگاه تبریز آموزش شناسایی منابع مرجع را ضروری دانستند. در تحقیق وی در خصوص آشنایی دانشجویان با بانکها و پایگاههای

اطلاعاتی، نتایج نشان داد که فقط ۱۶/۹ درصد از پاسخ‌دهندگان با این منابع آشنایی دارند. طبق این تحقیق ۳۰ درصد از دانشجویان تحصیلات تکمیلی آگاه نبودن از وجود منابع اطلاعاتی را عامل عدم دستیابی به منابع اطلاعاتی دانستند. صفری‌راد (۱۹۹۵، Safari-e Rad) نیز مهارت ناکافی دانشجویان در بازیابی اطلاعات از شبکه جهانی اینترنت را یکی از مشکلات دسترسی دانشجویان به این منبع عظیم اطلاعاتی ذکر کرد. توانایی ضعیف دانشجویان در استفاده از منابع اطلاعاتی عاملی بود که در تحقیقات دلیلی (Dalili, ۱۹۹۹)؛ شوره‌زاری (Shourezari, ۲۰۰۰) و فرج‌پهلوی و شهبازی (Farajpahlou and Shahbazi, ۲۰۰۲) نیز به آنها اشاره شده است و نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیقات مذکور همخوانی دارد. ری و دی (Ray and Day, ۱۹۹۸) نیز یکی از عوامل مشکل ساز برای دانشجویان در استفاده از منابع الکترونیکی را آشنا نبودن دانشجویان با فناوری اطلاعات و مهارت‌های بازیابی اطلاعات ذکر کرد. محققان بسیاری از جمله لین و باکسای (Lynn and Bacsacyi, ۱۹۸۹)، لوو (Lowe, ۱۹۹۰)، آماتو و جکسو (Amato and Jackso, ۱۹۹۰)، بوستین و رایبیز (Bostian and Robbins, ۱۹۹۰)، ماکسیموک (Maxymuk, ۱۹۹۰)، براختون و همکاران (Broughton et al., ۱۹۹۱)، مک-کارتی (McCarthy, ۱۹۹۵) و کاناموجیز (Kanamojiz, ۱۹۹۸) به اهمیت آموزش استفاده از کامپیوتر و جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی اشاره کرده‌اند. مگابگاب (Meghabghab, ۱۹۹۵) «ضعف در به‌کارگیری عملگرهای بولی^{۱۸}» و «استفاده از کلید واژه‌های نامناسب کاوش» را از مشکلات موجود در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی اینترنتی ذکر کرد و این مشکلات را ناشی از نبود تجربه در مهارت‌های اطلاع‌یابی، ناتوانی در تجزیه و تحلیل و ارزیابی روشن اطلاعات بازیابی شده در موضوع مورد جستجو، درک نادرست نیازهای اطلاعاتی و اطلاع ناکافی از اموری مانند نمایه‌سازی دانست.

از نظر ۵۴/۴ درصد پاسخ‌دهندگان این تحقیق دانشجویان به راحتی قادر به یافتن موضوع مناسب برای پایان‌نامه خود نیستند (میانگین ۲/۴۰ از ۴) و ۵۱/۹ درصد اظهار کردند که برای انتخاب موضوع دانشجویان آشنایی کافی با مسائل و مشکلات و نیازهای رشته خود ندارند (میانگین ۲/۴۷ از ۴). شاید این ضعف به دلیل توجه ناکافی استادان به بحث و گفتگو در کلاسهای درس در باره مسائل و مشکلات تربیت بدنی و ورزش در کشور و توجه صرف استادان به ارائه مطالب تئوریک باشد. بخشی از این مشکل نیز احتمالاً به دلیل آشنایی ناکافی دانشجویان با روشهای تحقیق و فرایند تدوین پایان‌نامه باشد که به آن اشاره شد، زیرا در انتخاب موضوع پایان‌نامه فقط ایجاد سؤال در ذهن دانشجو مطرح نیست، بلکه او قبل از اینکه موضوعی را انتخاب کند باید روشهای اجرایی دقیق تحقیق در آن موضوع را بداند و از اجرایی بودن و عملی بودن آن اطمینان داشته باشد.

میانگین نظرهای دانشجویان شرکت کننده در این تحقیق به مجموع سؤالات تواناییهای دانشجویان کارشناسی ارشد تربیت بدنی در تدوین پایان‌نامه برابر ۲/۴۶ از ۴ بود؛ به عبارت دیگر، این توانایی کمتر از

میزان متوسط (۲/۵۰) ارزیابی شد. لذا، تواناییهای تدوین پایان‌نامه دانشجویان از نظر خودشان کافی ارزیابی نشد. البته، این ارزیابی دانشجویان از خودشان بوده است و احتمال دارد تواناییهای واقعی آنها پایین‌تر از این مقدار باشد. این در حالی است که تحقیق فیلیپس و راسل (Philips and Russell, ۱۹۹۴) به این نتیجه رسید که بین اعتقاد به قابلیت‌های فردی خود با بهره‌وری شخص به‌عنوان یک محقق رابطه معناداری وجود دارد.

تحلیل نتایج به‌دست آمده از تحقیق نشان داد که پاسخ‌دهندگان فقط در شاخص «برخورد مناسب استادان با دانشجویان در خصوص سؤالاتی که دانشجویان مطرح می‌کنند» و آن هم فقط از گروه استادان راهنما رضایت داشتند (میانگین ۳/۰۸ از ۴). رضایتمندی دانشجویان کارشناسی‌ارشد از سایر شاخصهای دخیل در کیفیت راهنمایی پایان‌نامه در حد متوسط بود. میانگین نظرهای دانشجویان در خصوص کل سؤالات مربوط به کیفیت راهنمایی استادان، برای استادان راهنما برابر ۲/۷۵ و برای استادان مشاور برابر ۲/۵۴ بود. هر چند که این میزان بالاتر از حد متوسط بازهٔ پاسخها (۲/۵۰) بود، اما نمی‌توان گفت که دانشجویان کارشناسی‌ارشد در تدوین پایان‌نامه از طرف استادان راهنما و مشاور خود به خوبی راهنمایی می‌شوند. البته، با توجه به مصاحبه‌هایی که محقق قبل و در حین اجرای تحقیق حاضر با دانشجویان انجام داده بود، انتظار می‌رفت که میانگینهای بسیار پایین‌تری برای کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور به دست آید. شاید بتوان این امر را به ترس دانشجویان از قرار گرفتن پاسخ‌هایشان در اختیار استادانشان و در نتیجه، عدم اعلام نظرهای واقعی خود نسبت داد.

از دیدگاه دانشجویان شرکت‌کننده در این پژوهش یکی از مهم‌ترین مشکلات در زمینه استادان راهنما و مشاور، توانایی اندک آنها در آمار و تحلیل‌های آماری بود (میانگین ۲/۴۳ از ۴). کاباجا و اردوغان (Kabaca and Erdoğan, ۲۰۰۷)، توی و توسن اوغلو (Toy and Tosunoğlu, ۲۰۰۷) و آری و همکاران (Ari et al., ۲۰۰۹) در تحقیقات خود به مشکل مشابهی برخورد و پیشنهاد کردند که دانشجویان امکان انتخاب و استفاده از استادان مشاور دوم را دانشکده آمار و ریاضیات را داشته باشند.

نتایج تحقیق حاضر در خصوص استادان راهنما و مشاور پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد همخوانی نسبی با تحقیق انجمن تحصیلات تکمیلی آمریکا (۱۹۹۱) دارد. در این تحقیق بسیاری از دانشجویان کارشناسی‌ارشد که مورد تحقیق قرار گرفتند، از روند راهنمایی و هدایت پایان‌نامه رضایت نداشتند (Mooney, ۱۹۹۱). نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق تاکیزاوا (Takizawa, ۱۹۹۸) نیز همخوانی دارد که در آن دانشجویان به ندرت قادر به ملاقات با استادان راهنمای خود بودند. در مقابل، تمام شرکت‌کنندگان در تحقیق سولیوان (Sullivan, ۲۰۰۱) با شور و ذوق زیاد اظهار کردند که استادان راهنما و مشاور آنها در دسترس بودند. آنها بیان کردند که بازخورد و تشویقی که از طرف استادان راهنما و مشاور دریافت کردند، برای تجربهٔ نوشتن پایان‌نامه بسیار حیاتی بود. این تحقیق به‌صورت کیفی انجام و داده‌های آن از طریق مصاحبه جمع‌آوری شده بود که احتمالاً علت همسو نبودن نتایج آن با سایر تحقیقات باشد. همچنین، تعداد آزمودنی‌های این تحقیق فقط پنج نفر دانش‌آموخته دوره کارشناسی‌ارشد

بودند که ممکن است معرف کامل جامعه آماری نبوده باشند. نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق صمدزاده (۲۰۰۰، Samadzadeh) همخوانی دارد که در آن ۵۱ درصد اعضای هیئت علمی میزان آشنایی استادان با روشهای تحقیق را کم توصیف کردند. نتایج تحقیق وی نشان داد که ۵۸ درصد اعضای هیئت علمی دانشگاهها از توانایی کم علمی در انجام یافتن پژوهش برخوردارند. بر اساس نتایج تحقیق صادقی (۱۹۹۵، Sadeqi) در زمینه مشکلات اعضای هیئت علمی و اثر آن بر کیفیت تحقیقات دانشجویی، هم اعضای هیئت علمی و هم دانشجویان متفقاً معتقد بودند که مشاغل فراوان و متعدد اعضای هیئت علمی بیشترین تأثیر را در این زمینه دارد که با نتایج تحقیق حاضر همخوانی دارد. نتایج تحقیق رفاهی و همکاران (۲۰۰۱، Refahi et al.) نیز نشان داد که از میان کارورزان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، فقط ۴۳/۶ درصد به راحتی با استاد راهنمای خود ارتباط برقرار می‌کردند و ۴۱/۳ درصد نحوه هدایت و راهنمایی استاد راهنما را مناسب توصیف کردند.

نتایج آزمون t زوجی نشان داد که بین کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور تفاوت معناداری وجود دارد ($P \leq 0/001$) و دانشجویان شرکت‌کننده در این تحقیق کیفیت راهنمایی پایان‌نامه توسط استادان راهنما ($\bar{X} = 2/75 \pm 0/51$) را بیشتر و بهتر از استادان مشاور ($\bar{X} = 2/54 \pm 0/58$) ارزیابی کردند. این تفاوت تا حدودی منطقی به نظر می‌رسد، چرا که در فرایند تدوین یک پایان‌نامه استادان راهنما هم از نظر مادی و هم از نظر معنوی (اعتبار) بیشتر منتفع می‌شوند و در واقع، سرپرست اصلی این فرایند به شمار می‌روند و لذا، انتظار بیشتری نیز از آنها وجود دارد.

بر اساس نتایج تحقیق حاضر، بین تواناییهای دانشجویان و کیفیت راهنمایی استادان رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد ($P \leq 0/001$)؛ به عبارت دیگر، دانشجویانی که تواناییهای علمی و عملی بالاتری داشتند، رضایت بیشتری از کیفیت و نحوه راهنمایی استادان راهنما و مشاور داشتند و بر عکس، دانشجویانی که از کیفیت راهنمایی استادان خود راضی بودند، تواناییهای علمی و عملی بیشتری را در خود ادراک می‌کردند. شاید وجود چنین رابطه‌ای به دلیل اعتماد به نفسی باشد که ممکن است در اثر تعامل مناسب با استادان راهنما و مشاور و تشویق و حمایتی که از آنها دریافت می‌کنند، حاصل شده باشد. ریس (۱۹۹۳، Rees) نیز در تحقیق خود به نتایج مشابهی اشاره می‌کند و اظهار می‌دارد: «نگارش پایان‌نامه فشار و استرس زیادی به وجود می‌آورد که خودپنداره، انگیزش و توانایی دانشجویان کارشناسی ارشد را در اتمام دوره کارشناسی ارشد تحت تأثیر قرار می‌دهد. زمانی که حمایت خارجی و نیز رفتارهای ابتکاری فردی قوی هستند، دیدگاه دانشجویان حفظ می‌شود و شانس بیشتری برای تکمیل پایان‌نامه‌شان دارند». بر عکس این رابطه نیز محتمل است؛ به عبارت دیگر، ممکن است تواناییهای علمی و عملی دانشجویان و قابلیت برقراری رابطه مناسب با استادان در رضایت او از کیفیت راهنمایی استادان مؤثر بوده باشد.

از نظر ۷۲/۶ درصد دانشجویان شرکت‌کننده در این تحقیق نتایج به‌دست آمده از پایان‌نامه به اطلاع جامعه هدف نمی‌رسد و ۸۹/۵ درصد نیز اظهار کردند که مسئولان به نتایج پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد توجه ندارند و از آنها در تصمیم‌گیری‌های خود استفاده نمی‌کنند. از جمله تحقیقات همسو با نتایج تحقیق حاضر می‌توان به تحقیق کمیسیون جامعه اروپا (Commission of the European Communities, ۲۰۰۳). که به بررسی موانع به‌کارگیری مؤثر نتایج پژوهشها پرداخت، اشاره کرد که یکی از موانع را بی‌اعتمادی محققان به مورد استفاده قرار گرفتن نتایج تحقیقات و پژوهشها ذکر کرد. نتایج تحقیق صادقی (Sadeqi, ۱۹۹۵) نیز نشان داد که اطلاع دانشجویان از کاربردهای واقعی نتایج پایان‌نامه‌های تحصیلی می‌تواند تأثیر بسزایی در افزایش توجه دانشجویان به پایان‌نامه‌های تحصیلی داشته باشد.

نتایج تحقیق نشان داد که ۹۳/۳ درصد دانشجویان کارشناسی‌ارشد تربیت بدنی مخالف حذف پایان‌نامه از نظام آموزشی بودند و نتایج آزمون ضریب همستگی اسپیرمن نیز ارتباطی بین این متغیر و تواناییهای دانشجویان یا کیفیت راهنمایی استادان نشان نداد. تحقیق صادقی (Sadeqi, ۱۹۹۵) نیز نتایج مشابهی نشان داد که در آن هم دانشجویان و هم اعضای هیئت علمی با حذف پایان‌نامه تحصیلی مخالف بودند. در مطالعه‌ای در کشور آلمان نیز دو سوم دانشجویان ارائه پایان‌نامه را باعث طولانی شدن زمان تحصیل خود نمی‌دانستند و ۹۰ درصد معتقد بودند که نوشتن پایان‌نامه کار ارزشمند و معناداری است. نتایج نظرسنجی رفاهی و همکاران (Refahi et al., ۲۰۰۱) از دانشگاه علوم پزشکی اصفهان متفاوت بود. نیمی از پاسخگویان تحقیق وی انجام دادن پایان‌نامه را «تلف کردن وقت» می‌دانستند، ۶۵ درصد پایان‌نامه را به عنوان یک واحد اجباری گذرانده بودند و ۵۳/۸ درصد معتقد بودند که پایان‌نامه باید از نظام آموزشی حذف شود.

فقط ۵۷/۳ درصد از پاسخ‌دهندگان تحقیق حاضر اظهار کردند که دانشجویان در نگارش پایان‌نامه از داده‌های واقعی (غیر ساختگی) استفاده می‌کنند. این نتایج با نتایج نظرسنجی رفاهی و همکاران (Refahi et al., ۲۰۰۱) همخوانی دارد که در آن ۵۸/۳ درصد از کارورزان اظهار کردند که در تحلیل نتایج خود از داده‌های واقعی استفاده کرده بودند. همان‌طور که از نتایج آزمون اسپیرمن استنتاج شد، بین تواناییهای علمی و عملی دانشجویان و استفاده آنها از داده‌های واقعی و عدم احتمال تقلب ارتباط مثبت و معناداری وجود داشت ($P = ۰/۰۰۱$)؛ به عبارت دیگر، شاید یکی از علل احتمالی نادرستی علمی در نزد دانشجویان به دلیل توانایی ضعیف آنها در فرایند تدوین پایان‌نامه باشد. همچنین، استفاده دانشجویان از داده‌های غیر واقعی (تقلب علمی) می‌تواند به دلیل مشکلاتی در زمینه‌های دیگر مؤثر در تدوین پایان‌نامه از قبیل منابع مالی و اطلاعاتی و نظام بوروکراسی اداری دانشگاه باشد. زمانی که شرایط و امکانات موجود برای نوشتن پایان‌نامه نامناسب و دانشجو از این نظر تحت فشار باشد، امکان اینکه به فکر تقلب علمی بیفتد بیشتر است. عدم دقت و توجه کافی استادان راهنما در راستی‌آزمایی دانشجویان و نبود سازکارهای جلوگیری و برخورد با این پدیده مخرب در کشور نیز ممکن است در شیوع آن نقش

داشته باشد. از دلایل احتمالی دیگر تقلب علمی ممکن است تغییر هنجارها و ارزشها باشد؛ بدین معنا که ممکن است درستی علمی به عنوان یک ارزش جایگاه خود را در بین استادان، دانشجویان و پژوهشگران از دست داده و نادرستی علمی (تقلب) جای آن را گرفته باشد. دلیل دیگری که شاید در نادرستی علمی دانشجویان تربیت بدنی دخیل باشد، ارزشیابی نادرست و ناعادلانه پایان نامه‌های نوشته شده در حوزه تربیت بدنی است. از دیدگاه ۷۵ درصد دانشجویان شرکت کننده در این تحقیق پایان نامه‌های دانشجویان کارشناسی ارشد به صورت عادلانه ارزشیابی نمی‌شوند. نکته جالب توجه اینکه بین کیفیت راهنمایی استادان و متغیر ارزشیابی عادلانه پایان نامه رابطه مثبت و معناداری وجود داشت ($P \leq 0/001$)؛ به عبارت دیگر، دانشجویانی که کیفیت راهنمایی استادان راهنما و مشاور را بالاتر ارزیابی کرده بودند، بیشتر از سایر دانشجویان عقیده داشتند که پایان نامه‌های کارشناسی ارشد به درستی و به صورت عادلانه ارزشیابی می‌شوند. در حال حاضر، دامنه نمرات نهایی کسب شده توسط پایان نامه‌ها و رساله‌های تدوین شده در رشته تربیت بدنی و علوم ورزشی حدود ۱۸ تا ۱۹/۵ است؛ به عبارت دیگر، تفاوت بین کسانی که با جدیت و سختکوشی تمام کار نوینی را در حوزه تربیت بدنی انجام می‌دهند با کسانی که با تقلب و صرفاً برای رفع تکلیف پایان نامه‌ای را تهیه می‌کنند که فاقد هرگونه ارزش علمی است، فقط حدود ۱/۵ نمره است و جالب اینکه گاهاً پایان نامه‌هایی که به صورت سرسری و با انواع تقلبها تدوین می‌شوند، نمرات بالاتری کسب می‌کنند. در تحقیق فعلی و همکاران (Feli et al., ۲۰۰۶)، اعمال سلیقه‌های شخصی در ارزشیابی طرحها، مقاله‌ها و ... در اولویت دوم عوامل مشارکت نداشتن دانشجویان در فعالیتهای پژوهشی ذکر شد. در تحقیق شمس (Shamsi, ۲۰۰۵) نیز «نبودن تفاوت بین کسانی که در نگارش پایان نامه زحمت می‌کشند و کسانی که خلاف می‌کنند» و «بی ارزش بودن پایان نامه» از علل نادرستی علمی در تدوین پایان نامه ذکر شده است.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌شود:

- کارگاههای روش تحقیق، تحلیل آماری، استفاده از اینترنت و کامپیوتر و نرم افزارهای مختلف و همچنین، کارگاههایی به منظور آشنایی دانشجویان با منابع مرجع تخصصی و بانکهای اطلاعاتی و نحوه جستجو در آنها توسط دانشکده‌های تربیت بدنی و با مشارکت استادان مجرب و آگاه کشور برگزار شود.
- دوره‌های آموزشی برای استادان دانشکده‌های تربیت بدنی در خصوص فنون و مهارتهای راهنمایی پایان نامه برگزار شود و استادان ملزم به شرکت در این دوره‌ها شوند.

- استانداردهایی در خصوص کیفیت راهنمایی پایان‌نامه و وظایف و مسئولیت‌های متقابل استادان و دانشجویان تهیه شود و به نحو مقتضی به اطلاع استادان و دانشجویان برسد و هر دو گروه ملزم به رعایت آنها شوند.
- کتابچه‌هایی در خصوص نحوه اجرای پایان‌نامه تحصیلی و مراحل مختلف اداری آن و وظایف دانشجویان در این مراحل و همچنین، تسهیلات موجود و نحوه استفاده از آنها و به طور کلی، تمام ضوابط و شرایطی که در نوشتن پایان‌نامه دخیل هستند، با جزئیات کامل از طرف دانشگاه چاپ شود و در اختیار دانشجویانی که در صدد نوشتن پایان‌نامه تحصیلی خود هستند، قرار گیرد.
- با انجام دادن مطالعات و پژوهش‌های لازم و اخذ نظرهای کارشناسان و صاحب‌نظران، نظامی جامع برای ارزیابی عادلانه پایان‌نامه‌ها طراحی شود.
- تدابیری برای جلوگیری از احتمال تقلب علمی دانشجویان و تشویق آنها به پیروی از اخلاق پژوهشی اندیشیده شود.

قدردانی

بدین وسیله از زحمات بی‌دریغ استاد علم و اخلاق، جناب آقای دکتر خیبری، که در تمام مراحل تدوین پایان‌نامه صبورانه مشوق و هادی اینجانب بودند، کمال تشکر را دارم. همچنین، از جناب آقای دکتر سجادی و حمایت‌های دلسوزانه ایشان قدردانی می‌نمایم. از آقایان دکتر جلالی فراهانی و دکتر کوزه‌چیان که به‌عنوان ناظر پایان‌نامه پیشنهادهای ارزنده‌ای در جهت غنای هر چه بیشتر آن ارائه کردند، سپاسگزاری می‌کنم. همچنین، از زحمات آقایان احسان سلیمانی‌فر، مهدی بشیری، سعید یارمحمدی و امید ادمن و خانمها اعظم بیدگلی و زهرا فتحی رضایی که در توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها همکاری کردند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

References

۱. Abstract Book of "Sociology and Development Conference" (۱۹۹۲); *The Role of Higher Education in Research and Development Process*; SAMT Publication (in Persian).
۲. Amato, K. and Jackso, M. W. (۱۹۹۰); *CD-ROM: Instructing the User*; CD-ROM Librarian, No.۵, pp. ۱۴-۲۱.
۳. Anderson, M. (۱۹۹۲); *Impostors in the Temple*; New York: Simon and Schuster.

۴. Arı, G., Armutlu, C., Tosunğolu, N. and Toy, B. (۲۰۰۹); "Nicel Araştırmalarda Metodoloji Sorunları: Yüksek Lisans Tezleri üzerine bir Araştırma"; *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. ۶۴, No. ۴, pp. ۱۵-۳۷.
۵. Bazargan, A. (۲۰۰۰); "Internal Evaluation as an Approach to Revitalize University Systems: The Case of the Islamic Republic of Iran"; *Higher Education Policy*, Vol. ۱۳, pp. ۱۷۳-۱۸۰.
۶. Black, J. and Steele, R. (۱۹۹۱); "Professional Decision Making and Personal Ethics: An Ethics Audit of the Professoriate"; *Journalism Educator*, No. ۴۶, P. ۱۲.
۷. Bostian, R. and Robbins, A. (۱۹۹۰); Effective Instruction for Searching CD-ROM Indexes; *Laser Disk Professional*, No. ۳, pp. ۱۴-۱۷.
۸. Broughton, N., Herrling, P. and Meclements, N. (۱۹۹۱); CD-ROM Instruction: A Generic Approach; *CD-ROM Librarian*, No. ۶, pp. ۱۶-۱۹.
۹. Brown, G. and Atkins, M. (۲۰۰۱); Effective Teaching in Higher Education; Routledge. Hill, S. Theses and Postgraduate Supervision; Available at: <http://www.VUW.ac.nz/design/theses.html>.
۱۰. Commission of the European Communities (۲۰۰۳); The Role of the University in the Europe of Knowledge; Available at: www.worldlii.org/eu/cases/ECCComm/.
۱۱. Dalili, Hamid (۱۹۹۹); "Effects of Thematic Proficiency of Searchers in Results of Information Retrieval"; *Journal of Information Science*, Vol. ۱۴, Issue ۳-۴, pp. ۲۸-۳۸ (in Persian).
۱۲. Ezel, T., Devrim, E., Necati, Y., Özen, Y. and Safiye, B. (۲۰۱۰); "Examination of Data Analyses Used for Master's Theses in Educational Sciences"; *Procedia Social and Behavioral Sciences*, No. ۹, pp. ۱۴۶۷-۱۴۷۴.

۱۳. Fadaei Araqi, Gholamreza (۱۹۹۵); "Analysis of Methods in Preparing Thesis and Dissertation in Postgraduate and Doctoral Degree"; *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, Vol. ۱, pp. ۷۵-۱۱۰. (in Persian)
۱۴. Farajpahlou, Abdolhosein and Shahbazi, Mehri (۲۰۰۲); "Effective Factors on Using Databases: Exploring Attitudes and Performance of Higher Education Students"; *Quarterly Journal of Book*, No. ۵۲, pp. ۵۴-۷۱(in Persian).
۱۵. Feli, S., PezeshkiRad, G. and Chizari, M. (۲۰۰۶); "Exploring Effective Factors on Participating of Students in Research and Knowledge Production"; *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, Vol. ۴۲, pp. ۹۳-۱۰۶ (in Persian).
۱۶. Institute of Research and Planning in Higher Education, Department of Scientific Researches (۱۹۸۱); *The Plan of Research System for Iran*; Ministry of Culture and Higher Education (in Persian).
۱۷. Kabaca, T. and Erdoğan, Y. (۲۰۰۷); "Fen Bilimleri, Bilgisayar ve Matematik Eğitimi Alanlarındaki Tez Çalışmalarının İstatistiksel Açından İncelenmesi"; *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Vol. ۲۲, No. ۲, pp. ۵۴-۶۳.
۱۸. Kaminski, J. (۲۰۰۱); *Mental Health Aspects of the Thesis Writing Experience in Nursing*; Available at: <http://www.nursing-informatics.com/mentalthesis.html>.
۱۹. Kanamojiz, Atanas B. (۱۹۹۸); "Planning, Usage and Management of Compact Disc Services in Developing Countries"; Translated by: Zahra Seif Kashani, *Journal of Library Message*, Vol. ۳, pp. ۳۴-۴۶(in Persian).
۲۰. Koslowsky, M. (۱۹۹۳); "A Comparison of Two Attitudes, Behavior Models for Predicting Attrition in Higher Education"; *Journal of Applied Behaviorl Science*, Vol. ۲۹, No. ۱, pp. ۳۵۹-۳۶۶.

۲۱. Lee, Nancy-Jane (۲۰۱۰); "Preparing for Thesis and Viva: Some Practicalities"; *Nurse Res*, Vol. ۱۷, Iss. ۳, pp. ۵۲-۹.
۲۲. Lowe, I. B. (۱۹۹۰); "Integrating CD-ROM into Your Bibliographic Instruction Program"; *CD-ROM Professional*, No. ۳, pp. ۱۶-۱۹.
۲۳. Lynn, P. and Bacsacyi, K. (۱۹۸۹); "CD-ROM: Instructional Methods and User Reactions"; *RSR: Reference Services Review*, No. ۲, pp. ۶۸-۷۶.
۲۴. Mainhard, T., van der Rijst, R., van, T. J. and Wubbels, T. (۲۰۰۹); "A Model for the Supervisor-Doctoral Student Relationship"; *Higher Education*, Vol. ۵۸, Iss. ۳, pp. ۳۵۹-۳۷۳.
۲۵. Maxymuk, J. (۱۹۹۰); "Consideration for CD-ROM Instruction"; *CD-ROM Professional*, No. ۴, pp. ۱۴۷-۱۴۹.
۲۶. McCarthy, C. A. (۱۹۹۵); "Students Perceived Effectiveness Using the University Library"; *College and Research Libraries*, No. ۵, pp. ۲۶-۴۱.
۲۷. Meghabghab, D. B. (۱۹۹۵); "CD-ROM Versus On-line Versus Internet: Search Strategies and Evaluation from the User's Perspective"; in Proceedings of the ۱۶th National On Line Meeting, Edited by Martha E. Williams, New Jersey: Learned Information, Inc, pp. ۲۶۳-۳۰۷.
۲۸. Mooney, C. J. (۱۹۹۱); "The Dissertation is Still a Valuable Requirement, Survey Finds, but Graduate Students Says They Need Better Faculty Advising"; *The Chronicle of Higher Education*, No. ۳۷, pp. A۱۵ and A۲۲.
۲۹. Pawlak, S. A. (۱۹۹۸); "The Academic Mentoring Process: A Survey of Important Aspects"; UMI Published Doctoral Dissertation: The University of Memphis.
۳۰. Philips, J. C. and Russell, R. K. (۱۹۹۴); Research Self-efficacy, the Reasearch Training Environment, and Research Productivity Among

Graduate Students in Counseling Psychology; *The Counseling Psychology*, No. ۲۲, pp. ۶۲۸-۶۴۱.

۳۱. Ray, K. and Day, J. (۱۹۹۸); "Student Attitudes Towards Electronic Information Resources"; *Information Research*, No. ۲.
۳۲. Rees, R. (۱۹۹۳); "Mentoring: A Supervisory Process"; *Educational Canada*, No. ۳۳, pp. ۴-۷.
۳۳. Refahi, M., Refaei, E., Sabet, B. and Baqaei, A. M. (۲۰۰۱); "Quality of Preparing Thesis: A Survey of Viewpoints of Isfahan Medical School's Interns"; *Journal of Research in Medical Science*, Vol. ۶, No. ۱, pp. ۱-۶ (in Persian).
۳۴. Sadeqi, Mohammad (۱۹۹۵); Exploring Effective Factors in Enhancing the Quality of Students Researches in Postgraduate and Doctoral Degrees" Unpublished Postgraduate Thesis, Management Faculty of University of Tehran (in Persian).
۳۵. Safari-e Rad, Masoumeh (۲۰۰۴); "Informational Needs of the Students of Shiraz University"; *Quarterly Journal of Book*, No. ۶۰, pp. ۸۸-۱۰۲ (in Persian).
۳۶. Saiiari, Ali Akbar (۱۹۹۴); "Analysis of Problems and Limitations of Higher Education in Iran"; *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, Vol. ۵, pp. ۱۹-۴۶ (in Persian).
۳۷. Samadi, Soraia (۲۰۰۳); "Exploring the Extent of Familiarity of Graduate and Doctoral Students of Basic Science Courses of Tabriz University with their Specific Scientific Resources"; *Quarterly journal of Book*, No. ۵۳, pp. ۶۳-۷۰ (in Persian).
۳۸. Samadzadeh, Habib (۲۰۰۰); "Exploring Effective Factors in Preference of Education to Research in Universities from Perspective of Faculty Members of Humanities Faculties of Tehran state Universities"; Unpublished Postgraduate Thesis, Faculty of Psychology and

Educational Science of Tarbiat Moallem University, Tehran, Iran (in Persian).

۳۹. Schiff, F. and Ryan, M. (۱۹۹۶); "Problems in Advising Theses and Dissertations"; *Journalism and Mass Communication Educator*, Vol. ۵۱, Iss. ۱, pp. ۲۳-۳۰.
۴۰. Shamsi, Shahram (۲۰۰۵); Determining the Perspectives of Medical Students Regarding Factors Involved in Deception in Various Stages of Writing Thesis at ۲۰۰۵; Unpublished Doctoral Dissertation, Afzalipour Faculty of Medicine, Kerman University of Medical Science and Therapeutic Services (in Persian).
۴۱. Shourezari, Ali (۲۰۰۰); Exploring Users Searching Methods in Regional Information Center for Science and Technology Databases and Comparing with Information Science Expert's Methods; Unpublished Postgraduate Thesis, Higher Education Faculty of Shiraz University (in Persian).
۴۲. Sullivan, J. E. (۲۰۰۱); The Experience of Thesis Writing From The Perspective of Graduate Student Nurses; UMI Published Thesis: University of Alaska Anchorage.
۴۳. Supreme Council of Planning, Ministry of Culture and Higher Education (۱۹۹۴); Educational Bylaw of Postgraduate Degree (in Persian).
۴۴. Takizawa, T. (۱۹۹۸); Extra-Class Communication between Graduate Students and Faculty Advisors in Higher Education; UMI Published Doctoral Dissertation, University of South Dakota.
۴۵. Toy, B. and Tosunoğlu, N. G. (۲۰۰۷); Sosyal Bilimler Alanındaki Araştırmalarda Bilimsel Araştırma Süreci, İstatistiksel Teknikler ve Yapılan Hatalar; Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, ۱, ۱-۲۰.